

Stanisław Chrobak

Współczesna edukacja : nowe zadania i wyzwania

Seminare. Poszukiwania naukowe 21, 461-470

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. STANISŁAW CHROBAK SDB

WSPÓLCZESNA EDUKACJA – NOWE ZADANIA I WYZWANIA

WPROWADZENIE

Współcześnie jesteśmy świadkami i uczestnikami wielkiego przyspieszenia cywilizacyjnego, w którym edukacja pełni wiodącą rolę. Wiedza i dostęp do niej stały się dobrem rynkowym i pożądanym. Podstawowe zagrożenia, dostrzegane wyzwania i nadzieje, spodziewane szanse, które niesie współczesność i które łączymy z przyszłością, są wspólne edukacji i pedagogice. Co więcej – powinnością pedagogiki jest między innymi określanie wyzwań, jakie współczesność – owe nadzieje i zagrożenia – stawiają teorii i praktyce edukacyjnej. Dostęp do nowych źródeł informacji oznacza potrzebę stałego waloryzowania wiedzy. Pojęcie to zawiera w sobie uzupełnianie, wzbogacanie, weryfikowanie i przetwarzanie wiadomości. W działaniach tych nie czuje się granic politycznych. Dokonująca się na naszych oczach rewolucja edukacyjna nie jest wydarzeniem spektakularnym, dającym się „na żywo” transmitować w środkach masowego przekazu. Pomysłowość, innowacyjność, nowoczesność, mobilność idei i wiedzy to cechy, które nie dają się bezpośrednio obliczyć, ale stanowią o jakości czynnika ludzkiego i jego przewadze w bezpośredniej konfrontacji z zasobami materialnymi. Głównym celem staje się więc budowanie społeczeństwa opartego na wiedzy oraz wyznaczenie kierunków kształcenia ustawicznego. Presja na dostęp do studiów przez całe życie jest znakiem nowej tendencji, wynikającej z osobistej potrzeby zachowania konkurencyjności, jak i dostępu do najnowszej wiedzy. Wiedza jednakże nie jest przypisana tylko uczelni. Tradycyjne struktury uniwersyteckie, dotychczasowy sposób zarządzania uczelniami, jakość i efektywność kształcenia, zróżnicowanie wiekowe i środowiskowe studentów, oczekiwania gospodarek na kwalifikowanych pracowników – to wszystko wymaga nowego przemyślenia i opracowania¹.

¹ Por. J. Auleytner, *Edukacja bez granic*, „Edukacja Ustawiczna Dorosłych” 2003, nr 1 (40), s. 8–10.

Edukacja więc powinna stale przystosowywać się do zmian społecznych, nie zaniedbując przekazywania osiągnięć, podstaw i rezultatów ludzkiego doświadczenia. W okresie, gdy społeczeństwo informacyjne rozwija się, stwarzając różnorodne możliwości dostępu do danych i faktów, edukacja powinna wyposażyć każdego w umiejętność posługiwania się informacjami, ich gromadzenia, selekcjonowania, porządkowania, wykorzystywania, zarządzania nimi.

1. PRZEMIANY EDUKACYJNE

Od edukacji i to od edukacji powszechnej, masowej, dostępnej dla wszystkich warstw społecznych i dla każdego pokolenia, zależy ukształtowanie wzoru człowieka na miarę złożonych wyzwań współczesności. Nie bez racji więc, żegnano XIX wiek z nadzieją na tryumf rozumu, nauki i powszechnego oświecenia, z nadziejami na wieczny pokój i dobrobyt. Bardzo liczono, że młode pokolenia, porzuciwszy starą epokę i urzędnictwo gospodarcze, polityczne i kulturę, zbudują dla siebie i wszystkich „nowy wspaniały świat”. Nic więc dziwnego, że zapowiedzią na XX wiek był manifest Ellen Key, *Stulecie dziecka*. W efekcie – był to wiek wojen, ludzkich tragedii, czas, w którym wypali się paradygmat pajdocentryzmu. Dopiero w latach siedemdziesiątych, po rewoltach młodzieżowych, odkryto, że wiek XX był epoką młodości. Młodości z jednej strony agresywnie pochłaniającej część dzieciństwa, a z drugiej – rozszerzającej się nieustannie na wczesną i dojrzałą dorosłość i starość. W konsekwencji, podstawowe potrzeby dzieciństwa (zwłaszcza potrzeba zabawy) i podstawowe potrzeby młodości (poszukiwania i próbowania tożsamości) stały się udziałem wszystkich pokoleń. Lata dziewięćdziesiąte poprzedniego stulecia były czasem niezmiernie istotnych, zasadniczych przemian w krajach Europy Środkowowschodniej. Kilka pierwszych lat czasu ustrojowej transformacji w pedagogice upłynęło na gorączkowych staraniach o określenie obszarów kryzysu teorii pedagogicznej, na pospiesznym rozrachunku z przeszłością, a także na poszukiwaniu nowego ujęcia własnej tożsamości oraz poszukiwaniu zagranicznych inspiracji – mających służyć kreowaniu pedagogiki polskiej końca stulecia, a zarazem początku ery nowoczesnego państwa i społeczeństwa demokratycznego. Trudności okresu przemian, które wystąpiły w tych latach w systemie oświaty w Polsce powiązane były z dążeniem do spełnienia czterech wielkich wyzwań:

- 1) cywilizacyjnych końca XX wieku;
- 2) specyficznych – endogennych zadań edukacyjnych związanych z przełamywaniem kryzysu oświaty i próbą wdrażania nowych idei pedagogicznych;
- 3) transformacyjnych;
- 4) wynikających z integracji europejskiej.

Formułując diagnozy i kreśląc prognozy, a także związane z nimi zadania, sięgamy do tradycji dorobku oraz doświadczeń z przeszłości. Tym samym ożywieniu uległy studia w zakresie filozofii edukacyjnej, systemów oświatowych,

aksjologii i teleologii edukacyjnej, metodologii nauk pedagogicznych. Pedagogika – szczególnie w naszym kraju – wkroczyła w fazę rozbijania monopolu jednej orientacji teoretycznej czy jednej ideologii pedagogicznej². Wśród współczesnych koncepcji wychowania, opartych na własnych założeniach antropologicznych, wyróżnić można następujące nurty:

- nurt personalistyczno-chrześcijański;
- nurt neo-illuminiistyczny (inaczej „laicki”);
- nurt marksistowski;
- nurt radykalno-emancypacyjny;
- nurt technologiczno-funkcjonalny;
- antypedagogikę;
- postmodernizm;
- pedagogikę montessoriańską;
- pedagogikę waldorfską³.

W odniesieniu do wymienionych kierunków wychowania, możemy mówić o różnych systemach wychowania, czy też o różnych pedagogiach. Publikacje i studia m.in. J. Deweya, S. Hessena, J. Piageta, L. Wygotskiego, L. Kohlberga czy S. Kunowskiego nie pozostawiają wątpliwości, że rozwój odbywa się indywidualnie i przy zapewnieniu korzystnych okoliczności, poprzez zadania trudne, poza i ponadosobiste, formułowane dziecku przez dorosłych (nauczyciela, wychowawcę, pedagoga) i w wyniku wytężonej jego samodzielnej pracy. O wadze tych zadań świadczy szereg zjawisk, do których należą:

- a) rozszerzenie się oddziaływań wychowawczych w dół i w górę życia ludzkiego;
- b) zmiana charakteru wychowania z indywidualnego na grupowe;
- c) powstawanie nowych instytucji wychowawczych;
- d) pedagogizacja wielu instytucji, dotychczas tradycyjnie nie zajmujących się wychowaniem;
- e) pedagogizacja starych instytucji wychowawczych, by uświadomić ich zadania i ulepszyć ich pracę;
- f) pedagogizacja duszpasterstwa w Kościele;
- g) zastosowanie najnowocześniejszej techniki do oddziaływania wychowawczego⁴.

² Por. Z. Kwieciński, *Edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności*, w: *Pedagogika i edukacja wobec nadziei i zagrożeń współczesności. Materiały z III Ogólnopolskiego Zjazdu Pedagogicznego*, red. J. Gnitecki, J. Rutkowiak, Warszawa–Poznań 1999, s. 20–22; A. Bogaj, S.M. Kwiatkowski, M.J. Szymański, *Edukacja w procesie przemian społecznych*, Warszawa 1998, s. 8–10.

³ Por. M. Nowak, *Główne nurty współczesnej filozofii wychowania*, „Kultura i Edukacja” 1993, nr 2, s. 7–27; *Teoria wychowania. Wybrane zagadnienia*, red. T. Kukołowicz, Stalowa Wola 1996, s. 167–176; *Pedagogika – podręcznik akademicki*, t. I, red. Z. Kwieciński, B. Śliwerski, Warszawa 2003.

⁴ Por. S. Kunowski, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Łódź 1993, s. 20–21.

Spośród wielu definicji wychowania, podawanych przez współczesne nurty i teorie wychowania, wychowanie określić można jako: **całokształt sposobów i procesów pomagających istocie ludzkiej – zwłaszcza przez interakcję – urzeczywistniać swoje człowieczeństwo**. A zatem cel wychowania polegałby na stawianiu się człowiekiem, na „uczłowieczaniu” istoty ludzkiej. Po obu stronach procesu pedagogicznego stoją przede wszystkim nie tyle wychowawca i wychowanek, ile raczej człowiek wobec człowieka. Dlatego nie należy wysuwać na pierwsze miejsce roli wychowującego i wychowywanego, natomiast istotnym momentem pedagogicznym jest obustronny kontakt międzyludzki. Takie ujęcie nie osłabia bynajmniej autorytetu wychowawcy, ale umieszcza inny autorytet, przysługujący wychowankowi. A skoro człowiekiem jest zarówno wychowawca, jak i wychowanek, a proces pedagogiczny zmierza do urzeczywistnienia człowieczeństwa, wówczas wychowują się oni wzajemnie. Wychowawcy bowiem nie przysługuje doskonałość z racji pełnionej przez niego roli. Ponośi on przede wszystkim odpowiedzialność, ale też wiele może i powinien nauczyć się od dziecka. Kierunek procesu pedagogicznego nie jest bowiem jedno-, lecz wielostronny⁵. W ten sposób – zdaniem S. Kunowskiego – przy użyciu słowa „wychowanie” myślimy o:

- 1) działaniu wychowawczym, czyli czynnościach wychowawców;
- 2) warunkach, okolicznościach i bodźcach, czyli sytuacjach wychowawczych;
- 3) wyniku, czyli wytworze wszystkich działań i warunków;
- 4) zachodzących zmianach, a więc o całkowitym procesie wychowawczego rozwoju człowieka.

Wszystkie wymienione elementy składają się na wychowanie jako długotrwały ciąg zmian, zachodzących w procesie wszechstronnego rozwijania człowieka, w czym biorą świadomy udział przez swą działalność wychowawcy, współdziałają przy tym różne okoliczności i warunki jako sytuacje wychowawcze oraz dążności samego wychowanka do osiągnięcia coraz większej pełni samodzielności umysłowej, moralnej i życiowej jako najdalszego wytworu wychowania. Skoro jest dwóch uczestników wychowania – osoba wychowująca i wychowywana, są również dwa podmioty działające w tym procesie. Działania obydwu podmiotów wychowania nie są jedynymi uwarunkowaniami wyników, działania bowiem wychowujących i wychowywanych dotyczą swoimi skutkami nie tylko ich osób, ale także innych podmiotów, które są w świecie zewnętrznym wobec nich. Zarówno działania wychowawców, jak i wychowanków w trakcie swego trwania, a także swoimi skutkami po ich zakończeniu, mogą zmienić coś w najbliższym otoczeniu ludzkim i

⁵ Por. J. Tarnowski, *Człowiek – Dialog – Wychowanie. Zarys chrześcijańskiej pedagogiki personalno-egzystencjalnej*, „Znak”, 1991, nr 9 (436), s. 69. „W ten sposób – jak stwierdza J. Maritain – zasadnicze zadania wychowania polega przede wszystkim na pomocy w dynamicznym rozwoju, przez który człowiek kształtuje się, by być człowiekiem, inaczej mówiąc, na przygotowaniu dziecka czy dorastającego do uczenia się przez całe życie”, J. Maritain, *Od filozofii człowieka do filozofii wychowania*, w: *Człowiek wychowanie kultura*, red. F. Adamski, Kraków 1993, s. 61.

materialnym⁶. Zatem kryterium słuszności, idei i koncepcji wychowawczych i warunków dopuszczenia ich na forum publiczne – i to zarówno w sferze upowszechnienia, jak i realizacji – nie jest ich siłą przebicia, względnie legitymizacja władzy, lecz stosowne odniesienie do całościowej prawdy o człowieku w jego wymiarze fizycznym i duchowym, osobowym i społecznym, przyrodzonym i nadprzyrodzonym. Żadna przeto grupa społeczna nie panuje nad wychowaniem: nie może go podporządkowywać dowolnym celom, nie może tworzyć własnej koncepcji dobra i prawdy, nie może monopolizować instytucji wychowania.

2. WYZWANIA I ZADANIA EDUKACYJNE

Na współczesnej scenie światowej rozgrywa się, czy tego pragniemy, czy nie, część naszej egzystencji. Współzależność planetarna wynikająca z otwarcia granic gospodarczych i finansowych pod presją teorii wolnej wymiany, wzmocniona rozpadem bloku sowieckiego, urzeczywistniana dzięki nowym technologiom informacji, coraz bardziej utrwala się na płaszczyźnie gospodarczej, naukowej, kulturalnej i politycznej. Mimo obietnic, jakie kryje wyłanianie się tego nowego świata, trudnego do odgadnięcia i jeszcze w większym stopniu trudnego do przewidzenia – początkowo odczuwane na płaszczyźnie gospodarczej i technologicznej – światowy splot decyzji oraz akcji publicznych i prywatnych oddziałuje stopniowo na wiele innych obszarów działalności ludzkiej. Jego konsekwencje, na przykład dla środowiska, wykraczają daleko poza granice i można stwierdzić, że negatywne skutki industrializacji rozkładają się nierównomiernie, ponieważ kraje mniej rozwinięte często doświadczają ich najdotkliwiej. Inne przejawy tej „globalizacji” problemów mają wpływ na życie społeczeństw i bezpośrednio oddziałują na systemy edukacji⁷.

Jakie zadania i wyzwania edukacyjne wynikają z przewidywanych zmian i wyzwań XXI wieku? Raport Komisji Europejskiej **Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia**⁸ jest dokumentem, który proponuje model społeczeństwa uczącego się – edukacja i kształcenie się przez całe życie. Edukacja – według tego dokumentu – jest podstawą rozwoju osoby i integracji społecznej, a tym samym wyzwania w zakresie edukacji to:

- a) początek społeczeństwa informacyjnego; stworzone zostały nowe technologie informacji, które zmieniają styl pracy ludzi i styl zarządzania nimi;

⁶ Por. S. Kunowski, dz.cyt., s. 166; W. Terlecka, *Formy wychowania*, w: *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. 1, red. naukowy T. Pilch, Warszawa 2003, s. 1174.

⁷ Por. *Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku pod przewodnictwem Jacques'a Delorsa*, *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb*. Warszawa 1998, s. 33–38.

⁸ Por. *Nauczanie i uczenie się. Na drodze do uczącego się społeczeństwa. Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia*, Warszawa 1997.

- b) rozwój cywilizacji naukowo-technicznej, co oznacza powstanie nowego modelu zdobywania wiedzy przez całe życie. Łączenie specjalizacji z kreatywnością;
- c) globalizacja gospodarki oznaczająca powstanie globalnego rynku.

Wobec powyższego Biała Księga określiła pięć podstawowych celów w dziedzinie edukacji:

- 1) zachęcanie do zdobywania nowej wiedzy;
- 2) zbliżenie szkoły i sektora przedsiębiorstw;
- 3) walka ze zjawiskiem wykluczania – marginalizacji tych, którzy nie mają dostępu do wiedzy;
- 4) upowszechnienie biegłej znajomości trzech języków używanych we Wspólnocie – dwa oprócz ojczystego;
- 5) równorzędne traktowanie inwestycji materialnych i edukacyjnych.

Raport dla UNESCO *Edukacja. Jest w niej ukryty skarb* formułuje cztery zasadnicze filary edukacji, jakie stają przed oświatą u progu XXI wieku:

1) *uczyć się, aby wiedzieć* – postulat ten oznacza nadanie na powrót wiedzy charakteru wartości, rehabilitację wykształcenia (szczególnie ogólnego, szeroko-profilowego, humanistycznego);

2) *uczyć się, aby działać* – postulat ten oznacza akceptację skutecznego działania opartego na takich kompetencjach, jak: autonomiczność, odporność na stres, innowacyjność, racjonalność decyzji, komunikatywność, zdolność do pracy w zespole, umiejętności techniczne i profesjonalne;

3) *uczyć się, aby żyć wspólnie* – postulat ten oznacza zaangażowanie w budowanie solidaryzmu społecznego poprzez zaangażowanie w rozwiązywanie konfliktów, akceptację pluralizmu, tolerancji i zrozumienia „innego” i „inności”;

4) *uczyć się, aby być* – rozwój ma na celu pełny rozkwit człowieka, w całym bogactwie jego osobowości i w różnorodnych formach ekspresji i zaangażowania: jako osoby, członka rodziny i społeczeństwa, obywatela i producenta, wynalazcy techniki i twórcy marzeń.

Cele sformułowane w powyższym Raporcie wskazują, że edukacja zarysowuje się jako pierwszoplanowy czynnik inspirowania, pobudzania i rozwijania osoby ludzkiej, której wartość decyduje w ostatecznej instancji o humanistycznym i kulturowym wymiarze rozwoju świata. Jest to troska o integralny rozwój osoby ludzkiej w procesach kształcenia formalnego, nieformalnego i samokształcenia. Propozycja czterech filarów nie ogranicza zadań i potrzeb współczesnej edukacji oraz jej rozwoju w XXI wieku⁹.

Koncepcja edukacji przez całe życie (*por. Biała Księga Kształcenia i Doskonalenia*) wykracza poza tradycyjny podział na edukację wstępną i edukację usta-

⁹ Por. *Raport dla UNESCO*, s. 85–98; T. Hejnicka-Bezwińska, *O zmianach w edukacji. Konteksty, zagrożenia i możliwości*, Bydgoszcz 2000, s. 56–57.

wiczną. Jest odpowiedzią na wyzwania szybko zmieniającego się świata. Według prognostyków P. Dalina i V.D. Rusta najważniejsze obszary zadań edukacyjnych to:

- 1) kształcenie na rzecz demokracji i wielokulturowości;
- 2) kształtowanie umiejętności krytycznego korzystania z mediów;
- 3) wychowanie do przetrwania (ekologizm, pacyfizm, prozdrowotność i walka z ubóstwem przez równość szans);
- 4) szkolnictwo wobec świata pracy;
- 5) kształcenie gustów estetycznych, rozwój zdolności;
- 6) kształcenie do pracy nad sobą w dobrych relacjach z innymi i przyrodą w poczuciu odpowiedzialności za świat bliski i globalny¹⁰.

Interesujące w tym względzie są również współczesne analizy w kontekście systemu prewencyjnego księdza Bosko. Wskazuje się tu na siedem zagadnień, których znajomość jest dzisiaj nieodzowna do zrozumienia sytuacji młodzieży oraz dla skutecznego działania wychowawczego. Są nimi:

- stan biedy i nierówności społecznej jako czynniki ograniczające, a nawet uniemożliwiające wychowanie;
- rozwój informatyki i komunikacji społecznej;
- właściwe rozumienie erotyzmu i miłości;
- rozwój technologiczny oraz związane z nim rodzenie się nowej kultury życia;
- dialog międzykulturowy, który niesie ze sobą nową perspektywę życia;
- dialog międzyreligijny oraz nowe doświadczenia kontaktu z Bogiem;
- skażenie środowiska i zagrożenie nuklearne, podejmowane w aspekcie uświadamiania sobie granic ludzkiej działalności¹¹.

Każda z tych kwestii niesie zarówno możliwości, jak i ograniczenia. Najważniejszym zadaniem edukacji staje się więc umożliwienie ludzkości kierowania swoim własnym rozwojem. Edukacja, przyjmując za podstawę rozwoju odpowiedzialne uczestnictwo osób i wspólnot, powinna umożliwić każdemu człowiekowi decydowanie o swoim losie, aby mógł przyczynić się do postępu społeczeństwa, w którym żyje. Ten odpowiedzialny rozwój wymaga spełnienia wstępnego warunku: należy wyposażać każdą osobę w „paszport do życia”, który pozwoli jej lepiej zrozumieć samą siebie, zrozumieć innych i w ten sposób uczestniczyć we wspólnym dziele i życiu w społeczeństwie.

3. NAUCZYCIEL WOBEC NOWYCH WYZWAŃ EDUKACYJNYCH

Omówione tendencje edukacyjne o tyle będą służyć wychowaniu właściwego społeczeństwa, o ile rozstrzygnie się filozofię edukacji. Wychowanie zakłada zawsze jakąś filozofię człowieka i staje wobec problemu: *Kim jest człowiek?* Różne nauki

¹⁰ Por. Z. Kwieciński, dz.cyt., s. 29–30.

¹¹ Por. J.E. Vecchi, *Strażnicy marzeń z palcem na myszce. Wychowawcy w dobie informatyki*, Warszawa 2001.

próbują dokonać charakterystyki człowieka i jego sytuacji egzystencjalnej. Jednak, jak stwierdza M.A. Krąpiec¹², jedynie filozofia może udzielić odpowiedzi na pytanie o człowieka. S. Kamiński stwierdza, że „osoba ludzka jest istotą złożoną ontycznie, czyli spotencjalizowaną, rozumną i wolną, a więc zdolną do rozwoju (zwłaszcza w ramach życia społecznego), świadomą, samostanowiącą i odpowiedzialną. Taka determinacja godzi ontyczną jedność i niezmienność natury ludzkiej ze zmiennością przystosowań się do warunków życia oraz z dwoistością dążeń i działań człowieka. A wreszcie umieszczenie człowieka (przygodnego, lecz wolnego) w ontycznej perspektywie Absolutu pozwala ustalić zasady samoaktualizacji i samodoskonalenia się osoby ludzkiej (jej religijno-moralny wymiar)”¹³. Z istoty osoby ludzkiej wynika więc to, że chce ona zawsze być pełniej sobą, formować się, doskonalić. Nigdy nie może powiedzieć o osobie, że jest w pełni „zaktualizowana”, ale powinna być świadoma tego, że ciągle jest w drodze. Osobowy rozwój człowieka wymaga bowiem świadomej działalności wychowawczej zarówno instytucjonalnie zorganizowanej, jak i polegającej na autokreacji w ciągu całego życia. Człowiek jako osoba odsłania się w działaniu i poprzez to działanie się spełnia. W stawianiu tym jest autonomiczny, to znaczy sam jest „autorem” swojego życia. Fakt „być-osobą” sprawia, że człowiek nie może być uważany za środek do czegoś, lecz posiada on zawsze swoją własną wartość. Konsekwentne przyjmowanie w wychowaniu koncepcji człowieka jako osoby to przyjmowanie jej we wszystkich jej wymiarach – bezwarunkowej godności, wolności, odpowiedzialności, zorientowania na dobro, piękno i prawdę, spełniania się poprzez dobrowolny dar z siebie dla drugiego, solidarnego uczestnictwa w podstawowych wspólnotach ludzkich (rodzynie, narodzie, wspólnocie obywateli państwa, kulturze), zasługiwania na szacunek i miłość¹⁴. Wychowanie, w tym względzie, może być świadomą pomocą i wsparciem w kształtowaniu świadomości „być-osobą” w wychowaniu oraz kształtowaniem w nim poczucia indywidualnej tożsamości. Nauczyciele (wychowawcy, pedagodzy) odpowiedzialni za edukację muszą ponadto uwzględniać kontekst społeczny i zachodzące zmiany cywilizacyjne. Zdaniem K. Kloskowskiego w działaniach tych należy uwzględniać:

- 1) polityczność i samorządność poczynań edukacyjnych;
- 2) pluralizm instytucji, programów oraz systemu edukacyjnego;
- 3) nauczanie, wychowanie i samowychowanie;
- 4) edukację międzykulturową i nowoczesnych technologii;
- 5) integrację wokół idei i wartości;
- 6) nauczyciela jako wychowawcę i kreatora edukacji;
- 7) współpracę szkoły i innych instytucji wychowawczych¹⁵.

¹² Por. M.A. Krąpiec, *Kim jest człowiek?*, w: *Wprowadzenie do filozofii*, M.A. Krąpiec, S. Kamiński, Z.J. Zdybicka, A. Maryniarczyk, P. Jaroszyński, Lublin 1992, s. 269.

¹³ S. Kamiński, *Jak filozofować?*, Lublin 1989, s. 289.

¹⁴ Por. A. Maryniarczyk, *Filozoficzne obrazy człowieka a psychologia*, w: *Człowiek – wartości – sens*, red. K. Popielski, Lublin 1996, s. 105–112; Jan Paweł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny*, Kraków 1997, s. 834.

¹⁵ Por. K. Kloskowski, *Zasady – edukacja – testament*, Olecko 2001, s. 153–157.

Społeczeństwo, które w procesie szybkich zmian ustrojowych domaga się prawa do określania kierunku wychowania i edukacji dzieci i młodzieży, nie rezygnuje z przypisywania nauczycielowi i szkole odpowiedzialności za wysoką jakość działań edukacyjnych. Doświadczenie przez człowieka świata życia, przeżywanie przez niego tego wszystkiego, co czyni, wskazuje, że człowiek istnieje i działa jako podmiot swego istnienia i działania. Biorąc zatem pod uwagę związek, jaki występuje między skutkiem działania a jego sprawcą, możemy mówić o odpowiedzialności¹⁶. Nauczyciel (pedagog, wychowawca), który nie potrafi lub nie chce wziąć odpowiedzialności za siebie, nie może być odpowiedzialny za innych. J. Homplewicz z wartości etycznych wyprowadził siedem zasad ogólnych, jakimi powinien kierować się w swoich oddziaływaniach każdy wychowawca. Są one następujące:

1. Zasada **prawdy** oznaczająca to, aby w tym wszystkim, co wychowawca mówi i czyni, również w jego własnej postawie życiowej, wyrażała się po prostu jego prawda, jego najlepsze rozeznanie, na jakie go stać i jego niestrudzone dążenie do prawdy, wreszcie jego świadectwo prawdzie, do której dziecko, wychowanek ma prawo, i jaką to dziecko, wychowanek sam stanowi.

2. Zasada **dobra dziecka** we wszystkich etapach i formach procesów wychowania. Oznacza ona, że interes, korzyść, własne dobro, bezpieczeństwo i wszechstronny rozwój dziecka staje się głównym i bezwarunkowym motywem oraz wskazówką działania wychowawcy.

3. Zasada **przykładu** jest wyrazem powszechnego przekonania, że wartości, ideały, treści, a także przekonania, postawy i umiejętności, jakie faktycznie ma czy prezentuje wychowawca, stają się normą i wartością, w tym faktyczną treścią procesów wychowania, jak i treścią przekazu. Ale te wartości i umiejętności trzeba samemu mieć, by móc przekazać.

4. Zasada **projekcji pedagogicznej**, w której chce się podkreślić, że wszelki kontakt i wpływ wychowawcy może faktycznie i z reguły zaistnieć dopiero w tym momencie, gdy na daną sprawę, kwestię, wartość, emocję i na samego wychowanka wychowawca potrafi spojrzeć jak gdyby jego, dziecka czy wychowanka oczyma.

5. Zasada **więzi emocjonalnej z wychowankiem**, tzn. nawiązywania i utrzymywania z nim bezpośredniego, osobistego, ciepłego i serdecznego kontaktu.

6. Zasada **poszanowania osobowości wychowanka**, dostrzegania i doceniania jego niepowtarzalnej osobowości, wymagającej szacunku.

7. Zasada **profesjonalizmu w wychowaniu**, w opiece i nauczaniu, a wymaga ona, by w imię etyki zawodowej i skuteczności działań wszystko, co czyni wychowawca było zawodowo kompetentne, fachowe, umiejętne i dojrzałe. Od wychowawcy profesjonalnego również etycznie wymaga się kompetentności w działaniu¹⁷.

¹⁶ Por. K. Wojtyła, *Osoba i czyn oraz inne studia antropologiczne*, Lublin 1994, s. 211–216.

¹⁷ Por. J. Homplewicz, *Etyka pedagogiczna*, Warszawa 1996, s. 77–79.

*

Godność osobista ucznia i nauczyciela (wychowawcy, pedagoga) wiążą się ściśle z podstawowym celem procesu dydaktyczno-wychowawczego, jakim jest ich wspólne poszukiwanie prawdy o otaczającym świecie i o nich samych. Zaniechanie poszukiwania i odkrywania prawdy w procesach edukacyjnych, tj. kształcenia, nauczania, wychowania i samowychowania, skazuje je na niepowodzenie, czy nawet na pewien rodzaj klęski. Nauczyciel odpowiadający za jakość procesu kształcenia i wychowania musi być przede wszystkim w oczach ucznia i jego rodziców człowiekiem godnym zaufania, któremu powierza się, bez większych obaw, wpływanie na rozwój intelektualny, moralny, estetyczny i fizyczny dorastających. Poszukiwanie i odkrywanie prawdy o świecie oraz o człowieku we wszystkich odmianach i formach edukacyjnych musi być dalekie od natrętnej agitacji czy propagandy. Odwołanie się do dialogu we wzajemnym poszukiwaniu prawdy o rzeczywistości i przenikających ją różnych prawach wartości czyni nauczyciela i ucznia wiarygodnymi uczestnikami procesów edukacyjnych.

CONTEMPORARY EDUCATION – NEW TASKS AND CHALLENGES

Summary

One point of similarity between education and pedagogy is that both have this same subject of interest: danger deal with social live, perceptible challenges and experiences, prospective chances for next generations. Furthermore, pedagogy should term the existing challenges of contemporary times. In that point of view, the main functions of education include the adapting of social changes and the passing of achievements and results of human knowledge. The configuration of human model, according to difficult challenges of contemporary times, depends on educations which have been reached a large number of social group. During the development of the informative society education should make a possibilities getting, accumulating, using, tiding the information. The most important assignment of educations is to permit a human being provide its own live. Education, accepting as a ground values of social development the responsible participation the member of society, should let a human being improve standard of living. This responsible Development depend on one condition: education have to give an ability to take part in social live to understand the other people, to give the hope that one change the world by capability and knowledge.

Translated by Magdalena Groniek

Nota o Autorze: ks. dr STANISŁAW CHROBAK SDB – adiunkt w Instytucie Pedagogiki im. św. Jana Bosko na Wydziale Nauk Humanistycznych UKSW. W swoich badaniach podejmuje problematykę z zakresu teorii wychowania i pedagogiki chrześcijańskiej.

Słowa kluczowe: edukacja ustawiczna, wiedza, umiejętności, wychowanie.